

DAGENS FRÅGOR

Den 28 maj 1938.

Europa efter Rommötet. Adolf Hitler har i Rom mottagits på ett sätt, som i fråga om yttre prakt torde stå hors concours i samtiden och som utåt bildat en ståtlig manifestation av de båda diktatorernas vänskap. Vad som förekommit av verkliga politiska överläggningar bakom galaföreställningarnas praktfasader, är emellertid höljt i dunkel. På sina håll har man uppgivit, att rätt stormiga samtal förts mellan de bägge kraftkarlarna om den sista akten i Österrikes tragedi. Om så varit fallet, vilket ingen utomstående vet, har det ej lett till någon avgörande brytning. Mussolinis stora Genuatal med sin bestämda udd mot Frankrike tyder i stället på att axeln Berlin—Rom alltjämt fungerar. De praktiska resultaten av mötet återstå ännu att se. För Hitler bör det i första hand ha gällt att få ett italienskt löfte om stöd i de komplikationer, som kunde väntas uppstå, då det sudettyska problemet på allvar upprullades. För Mussolini kan väl en fortsatt tysk expansion i sydost knappast te sig särskilt lockande. Men Italien bindes alltjämt av det spanska företaget, där dess prestige allt djupare engagerats. Visserligen har general Franco hemfört framgångar, som synas vara av avgörande karaktär, och visserligen torde den engelska regeringen i stort sett ha funnit sig i att kriget avgöres till hans förmån. Men alltjämt fortsätter dock motståndet energiskt i de bägge skilda delarna av det republikanska och röda Spanien. Francos framryckning går för närvarande ytterst långsamt och under svåra förluster, och det är tydligt, att tillförseln av krigsmaterial till Barcelonaregeringen över den franska gränsen på sista tiden åter varit mycket livlig och möjliggjort motståndets hårdnande. Så länge läget är detta, kan väl någon italiensk utrymning av Spanien ej ifrågakomma och träder därför ej den engelsk-italienska överenskommelsen i kraft. Den starka misstämning mot Frankrike, som vapentransporterna vållat i Rom, kom till orda i Genuatalet, och underhandlingarna om en fransk-italiensk uppgörelse i stil med den engelsk-italienska synas åtminstone för ögonblicket ha låst sig. I den situationen är Mussolini alltjämt starkt beroende av Tyskland, både militärt för det spanska krigets fullföljande till en slutgiltig seger och politiskt gentemot västmakterna. Att skilja England från Frankrike torde för närvarande ej vara möjligt för honom.

Det återstår därför att se, om Hitler vunnit sådana garantier i Rom, att han vågar företaga åtgärder mot Prag, som kunna locka Frankrike och i andra hand Storbritannien till aktivt uppträdande. De intryck av Englands hållning, som Henlein kunnat hemföra från sitt plötsliga Londonbesök, bli väl därvid av betydelse. Ytterst hänger väl allt på om Hitler och hans rådgivare tro, att England skall stödja Frankrike i ett krig, som vållats av ett franskt väpnat ingripande

till Tjeckoslovariets stöd. Men för besvarandet av den frågan är naturligtvis Italiens hållning i en dylik kris av största betydelse. I skrivande stund har ingen klarhet nåtts i dessa spörsmål. Ännu finnes också chansen, ehuru ringa, att en kompromiss skall kunna nå mellan Benesj och Henlein. För detta fordras, att den nya tjeckiska minoritetsstatuten visar sig innehålla betydligt längre gående eftergifter för tyskars, polackers och ungrares krav, än man hittills förmodat. Den rysk-tjeckiska alliansen är också en svår stöttesten. Ur europeisk synpunkt vore det otvivelaktigt en avsevärd vinst att avskära denna ryska förbindelsestråd till Centraleuropa, men Prageregeringens prestige tillåter den knappast att växla utrikespolitik på främmande kommando. Och med hänsyn till Frankrikes oroliga inre förhållanden kunde brytandet av alliansen med Ryssland lätt innebära, att Tjeckoslovakiet finge stå helt isolerat i en farlig situation. Emellertid tyder åtskilligt på att diktatorerna nu rikta en generaloffensiv mot Moskvas medinflytande i europeisk storpolitik. Vissa ställen i Mussolinis Genuatal kunna förebåda, att den rysk-franska alliansens uppsägning kräves som förutsättning för återställandet av vänskapen med Italien.

Den uteblivna fransk-italienska avspänningen innebär en motgång för Chamberlains europeiska fredspolitik. Och denna drabbas av ett ännu hårdare slag, om läget i Spanien skulle tvinga Mussolini till nya hjälpsändningar, vilka skulle förvandla den engelska överenskommelsen med Italien till »a scrap of paper». Ett snart slut på det spanska kriget är därför ur engelsk synpunkt högst önskvärdt, men det förefaller ej, som om Chamberlain och Halifax kunde förmå Daladier och Bonnet, hur villigt än dessa herrar annars segla i Englands kölvatten, att effektivt spärra sin sydgräns. Den ryska politiken arbetar också med oförtruten målmedvetenhet på att hindra allt samförstånd mellan de övriga stormakterna. Det tjeckoslovakiska spörsmålet allt ödesdigrare karaktär försvårar likaså en allmän avspänning och hotar England med att ställas inför högst allvarliga beslut. Tydligt är, att det ett slag dämpade missnöjet med Chamberlains utrikespolitik nu åter är i stigande på många håll. Fyllnadsvälen gå regeringen mestadels emot, och inom det konservativa partiet utveckla de fronderande elementen en intensiv verksamhet. Inför den växande oron för de engelska luftrustningarnas underlägsenhet vis-à-vis Tyskland har Chamberlain sent omsider nödgats låta den segt försvarade flygministern, lord Swinton, lämna plats för den som framstående organisatör kände sir Kingsley Wood. Hur nödvändig avvecklingen av den abessinska konflikten än numera var i fredens eget intresse, har den otvivelaktigt ytterligare minskat den engelska regeringens prestige. Hela sanktionsepisoden utgör ett värtaligt exempel på sanningen av den gamla satsen, att den sämsta möjliga politik är att nyttja hotelser, som man själv ej ämnar verkställa. Fråga är, om Chamberlains partiella eftergift längre räcker och om ej en allmän regeringsombildning snart kan bli nödvändig. Skulle den medföra Churchills sena återkomst till maktens köttgry-

tor — vilket dock knappast förefaller troligt — skulle detta innebära en ny skärpning av de europeiska motsatserna.

Sammanfattningsvis kan sägas, att den utjämning av konflikterna i Europa, som man hoppats skola följa på Chamberlains uppgörelse med Mussolini, hittills uteblivit, att något lossande av vänskapsbanden mellan Tyskland och Italien ej kunnat iakttagas, och att läget i Centraleuropa är allvarsammare än någonsin. Under sådana förhållanden är det ägnat att väcka förvåning och livlig oro, att Sveriges utrikesminister ej funnit lämpligt att i Genève klart och tydligt reservera sig mot Bonnets, Litvinovs och andra ledande folkförbundsmäns emfatiska försäkringar, att erkännandet av Schweiz' neutralitet på intet sätt utgjorde ett prejudikat utan att övriga förbundsmedlemmar alltjämt vore bundna av sanktionsparagraferna. Intet borde få försummas, som för oss kunde minska risken att i ett europeiskt krig ställas inför en hård moralisk och juridisk press att vidtaga åtgärder, vilka måste inveckla oss i konflikt med den utanför folkförbundet stående parten.

Kan någon europeisk stat ensam spränga N. F.? Mussolini anförtrorde en gång i tiden postgeneralen Juhlin — enligt dennes egen stolta berättelse — att han skulle kunna spränga Nationernas förbund. Vad som sedan dess inträffat har visat, att Mussolini visserligen ägt den goda viljan men saknat förmågan. Trots att Japan och Tyskland genom att tidigare ha anmält sitt utträde i högsta grad underlättat Mussolinis sprängningsarbete, har denne ej lyckats i sitt uppsåt. Italiens sorti har naturligtvis ytterligare försvagat förbundet och förvärrat dess på sistone kroniska svaghet; men större blev ej effekten än så, och många anse t. o. m., att Italiens avfall betydde en amputering, som snarast verkade sanerande och smärtstillande.

Men själva den Mussoliniska problemställningen — möjligheten för ett enda land att sätta torpeden under Genèvearken — kan ge en tankeställare. Utgångspunkten är härvid givetvis den föreliggande situationen, och förutsättningen är att England och Frankrike med sitt enorma intresse av förbundets bestånd fortsätta sin vaktjänst som de två enda överlevande bland 1920 års fem signatärmakter.

Förbundets allvarliga sjukdomstillstånd kunde visserligen göra det antagligt, att varje ny förlust av en europeisk stat bleve den lilla droppen, som komme bägaren att rinna över. Men så många liv, som N. F. visat sig besitta, är det långt ifrån givet att ens Nordens utträde skulle verka demolerande. Ännu mindre skulle nog Sovjets utträde behöva skaka N. F. i dess nuvarande mindre format; om Litvinoffs stat gäller nog ungefär detsamma som om Italien, att många skulle dra en lättnadens suck vid dess återbud till Genève. Ett Francostyrt Spanien utanför förbundet skulle säkerligen icke heller gärna kunna vålla förbundet större förtret än medlems-Spanien under inbördeskrig och med ständigt hot för världsfreden. Schweiz, som alltid begärt största möjliga skydd mot minsta möjliga plikt och där en folkomröstning om utträde diskuterats i diverse

kretsar, innan landet nu fick sin permanenta neutralitet fastslagen, skulle genom att utträda väl kunna flytta förbundets centrum men knappast mer. Lilla Ententens stater ha en viss nyckelposition, men det tillhör näppeligen aktuell politik att föreställa sig att samtliga dessa tre stater och särskilt då Benesj's land skulle våga bryta med Paris och London. Uppräkningen skulle kunna fortsättas från stat till stat utan att man påträffar någon, om vilken man med säkerhet skulle kunna säga att den ensam förfogade över sprängbomben. Ända tills man kommer till Polen.

Genom den försiktiga och skickliga balanseringspolitik, som utrikesminister Beck fört, har Polen ställt sig utanför de aktuella allianssystemen. Polen har sålunda emanciperat sig från sitt tidigare beroende av Frankrike. Det går sina egna vägar ett stycke från de tre stormakterna i N. F., och det har genom uppgörelsen med Hitler-Tyskland också saknat anledning att liera sig med västmakterna eller Ryssland. Det har lyckats vinna ställningen som ett slags vågmästare i Genève. Redan nu berättigar Polens folkmängd till en stormaktsställning; landets höga nativitetssiffror påvisa en inre livskraft, som en del andra makter med skäl kunna avundas, och inom överskådlig tid torde dess invånarantal ha passerat ej blott Frankrikes och Italiens utan även Englands. Polens läge på kartan mellan Tyskland och Ryssland öppnar alla perspektiv till effektivt tryck mot bägge maktgrupperingarna — såvida inte Tyskland och Ryssland en vacker dag skulle finna varandra och kuyta an, där vissa generalstabskretsar i de bägge länderna med en för de ryska generalernas huvuden ödesdiger tjuvstart börjat. Polens fria ställning gör dess närvaro i Genève f. n. nästan oersättlig, så framåt förbundet vill bibehålla ett minimum av universalitet. Och om Polen skulle ta farväl av Genève, måste detta i allra högsta grad påverka opinionen i Norden och Baltikum. Då skulle den ena stenen efter den andra säkerligen börja lossna ur det redan starkt söndervitttrade huset.

Polen vet säkerligen att utnyttja den ökning i makt landet erhållit, varje gång en stormakt anmält sitt utträde. Det har f. ö. aldrig hört till de om sin betydelse omedvetna medlemsstaterna. Sveriges mellanhavande för snart tolv år sedan med Polen om rådsplatsen var dess kanske första större kraftyttring efter Zeligowskikuppen. När budgetfrågorna voro som mest brännande i Genève 1936, gjorde Polen ingen hemlighet av sin nyckelställning och drev sin vilja igenom. När rådet i år diskuterade att ge ett kraftord ifrån sig gentemot Japan, reste Beck misslynt hem och Polen blev ett av de främsta hindren för en resolution — alltsedan Pilsudskis besök i Japan under rysk-japanska kriget, då polackerna tänkte exploatera Japans seger till förmån för sin egen frihetsrörelse, har Polen i sin strävan att »inringa» Ryssland upprätthållit goda relationer med Tokio. Polen gick i teten, när det gällde att erkänna det nya romerska imperiet; långt före sitt besök i vintras i Rom meddelade Beck, att han då skulle proponera en skäl för det romerska imperiets kejsare.

I paktdebatten i Genève i vintras tillhörde Polen ingalunda de stater, som voro angelägna att ikläda sig några förpliktelser. Å andra sidan är Polen icke så konsoliderat och starkt, att det kan spänna bågen för högt. Den härskande regimens inrikespolitiska bekymmer göra en viss försiktighet i den yttre politiken nödvändig; dess minoritetsproblem i de i de av övervägande andra nationaliteter bebodda guvernementen vid ryska gränsen måste också tas med i kalkylen, och skulle förhållandet till Tyskland bli spänt, måste landet vara starkare med N. F. och dess makter än utan dessas åtminstone moraliska stöd.

Otvivelaktigt kommer Polen även i fortsättningen att låta sacro egoismo vara mottot. Dess läge kan aldrig bli gynnsammare än nu. Dess nära förbindelser med »axelns» stora och små planeter göra det inte uteslutet, att det av akut missnöje en gång bryter upp ur de s. k. västmakternas krets. Det finns all anledning för Sverige att noga följa Polens intentioner. Detta bör vara desto lättare, som den nuvarande kabinettssekreteraren, envoyén Boheman, är direkt hämtad från ministerposten i Warszava. Detta är en händelse som skulle kunna vara en tanke. Och just därför var utrikesminister Becks besök i Sverige av desto större värde.

Kring riksdagens kontrollmakt. Den nu snart avslutade riksdagen har — såsom tidigare framhållits i våra spalter — icke gjort sig beryktad genom någon större självhävdelse gentemot regeringsmakten. Visserligen har riksdagen en och annan gång accepterat motionsuppdrag, även när dessa icke kommit från socialdemokrater eller från folkrepresentationens nuvarande kelgrisar, bondeförbundarna, och visserligen har någon enstaka gång en regeringsproposition justerats (märk väl ej avslagits). Men självständighet har regeringspartiernas riksdagsmän egentligen blott ådagalagt, när motioner behandlats, och de tillfälliga utskotten ha därvid fått sitta emellan och malträterats. Riksmötets främsta signatur har varit riksdagens fortsatta dekapitering. Det har ibland velat mycket till för att få ett kommatecken i en proposition ändrat. Icke minst har lydningen mot regeringen kommit till synes genom utställande av vidsträckta fullmakter för regeringen, ej så mycket vid förlängningen av beredskapslagarna rörande valutan som främst vid godtagandet av beredskapsstaten inom arbetslöshetspolitiken samt i fråga om bemyndigandet angående oljehandeln. Vidsträckta avsnitt av riksdagsfrågorna föras härigenom över till den klass av frågor, beträffande vilka riksdagen åtnöjer sig med att godkänna vissa allmänna principer, under det att regeringen får träffa sakavgörandena. En ganska betydande konstitutionell omvandling försiggår på detta sätt, i vissa fall på ett praktiskt mycket ändamålsenligt sätt men andra gånger såsom ett uttryck för felande maktinstinkt hos den nuvarande riksdagen. Vilken mening som än må hysas härom, står det fast att vissa tendenser peka på att även folkrepresentationen i vår beprisade demokrati är ett litet stycke på väg att nedsjunka till ett ratifikationsorgan.

Om riksdagen av praktiska eller andra skäl ej anser sig böra in i minsta detalj utnyttja sin makt utan delvis avstår från denna till förmån för regeringen, skulle man kunna vänta sig att riksdagen toge skadan igen genom att effektivisera sin kontrollmakt. Det kan genast sägas, att riksdagsmajoriteten för tillfället ej förefaller hysa någon benägenhet härför. Tvärtom hör det till systemet ej blott att a priori godkänna regeringens förslag utan även att så litet som möjligt granska regeringens fögderi.

Man kan sålunda konstatera, att remissdebatten — som ju är ett slags kontrollinstitut — varken av regeringen eller dess underlag för tillfället tillerkännes större betydelse. De timala tomma statsrådsbänkarna under första kammarens remissdebatt i år erbjödo ett belysande exempel härför. Lika litet synes det finnas någon tendens att vid remissen av andra propositioner än statsverkspropositionen anställa remissdebatter eller en första läsning; oppositionspartierna ta för sin del skadan igen genom att ofta väcka följdmotioner, men regeringspartiernas medlemmar väcka sällan dylika motioner eller framställa några muntliga önskemål före utskottsbehandlingen, trots att de måste veta, att utskottsbehandlingen numera ofta är mindre grundlig än förr och att en ändring av utskottsförslaget knappast är tänkbar vid kammarens slutbehandling av frågan. Blev en ingående jämförande undersökning företagen, skulle det sannolikt visa sig att ej ens medlemmarna av ett väldisciplinerat engelskt regeringsparti i samma grad som intressenterna i ett modernt svenskt regeringsparti känna sig förhindrade att framställa önskemål beträffande regeringsförslag.

Statsrevisionen utgör ett av de viktigaste kontrollorganen i Sverige. Otivelaktigt har dess arbete under senare år intensifierats och stigit i värde. Men revisorernas nit förklaras delvis därav, att objektet för kontrollen ej är regeringen utan olika verk, helst då de verk, som ej äro parlamentariskt återförsäkrade. Så fort en fråga tangerar något politiskt mera brännbart ämne kan man förmärka en tendens hos revisionen att avstå från att undersöka den. Revisorernas allt tydligare ådagalagda önskan att avge eniga berättelser — i och för sig ett tecken på obenägenhet mot osaklig sensationslystnad — har lett till en viss fridlysning av politiskt omtvistliga åtgärder. Därigenom har detta kontrollinstitut mistat något av sin udd och skärpa.

Med tillfredsställelse kan registreras, att riksdagen med en nästan förvånande enstämmighet accepterat hrr Bagges och Ivar Andersons motion om interpellationsinstitutets kompletterande med en rätt att framställa s. k. enkla frågor. Enstämmigheten har väl sin förklaring däri, att det hittillsvarande interpellationsinstitutet råkat i ett välförtjänt vanrykte, bl. a. på grund av interpellationssvarens ofta alltför stora likhet med torra ämbetsverksutredningar, dröjsmålen med svarens avgivande och svarens avgivande vid fåtaligt besökta bordläggningsplena; någon värdestegring har institutet ej heller kunnat få genom ovissheten om huruvida interpellationerna överhuvud skola

besvaras, och att döma av den hopbragta svarsstatistiken ha de senaste regeringarna snarast varit mindre måna än tidigare regeringar att avge svar. Om införandet av formen med enkla frågor är ett rätt steg i syfte att i lämpliga fall kunna underlätta frågeproceduren och befria statsråden från tidsödande utredningar, bör det samtidigt framhållas, att de enkla frågornas uppgift mindre är kontrollens än den snabba och bekväma informationens; de enkla frågorna böra väl åstadkomma en livligare rapport mellan regering och representation men torde näppeligen skärpa kontrollen över regeringen. Såsom medel härför passa interpellationerna bättre, men det skall härvid erinras om att interpellationsinstitutet alla profetior till trots fortfarande endast i mycket begränsad skala tagits i bruk såsom ett oppositionens tillhygge mot regeringen.

Återstår så konstitutionsutskottets dechargegranskning. Som bekant har denna efter världskriget blivit mera intensiv än tidigare, om utskottsanmärkningar och reservationsanmärkningar hopräknas. Men samtidigt ha regeringspartierna visat en allt tydligare markerad övilja mot att föra talan mot regeringen. Så länge minoritetsregeringssystemet florerade — och typiskt nog än mer när 1921 års opolitiska ämbetsmannaministär satt vid rodret — erbjöd det inga större svårigheter att hopbringa en utskottsmajoritet för anmärkningar. Sedan ett majoritetsunderlag nu skapats ha majoritetsanmärkningar blivit undantag och minoritetsanmärkningar regel. Icke alla reservationsanmärkningar men vissa av dem ha härigenom faktiskt blivit dechargegranskningens viktigaste inslag. Regeringspartiernas notoriska redobogenhet att bevilja regeringen indemnitet diskuterades icke minst på den tid, då socialdemokraterna togo igen sig utanför regeringen och då hr Engberg bl. a. förklarade att han riktigt längtade efter den stund, då en ny socialdemokratisk regering komme till makten och socialdemokraterna i konstitutionsutskottet finge visa, att de satte sak före parti.

Det var då det. Hr Engberg blev illa åtgången i årets dechargememorial, dels på grund av hans mystiska adjunktsutnämning och dels på grund av hans stora representationsutgifter; den sistnämnda reservationsanmärkningen fick en extra skärpa därigenom att det upplystes under dechargedebatten att man inom konstitutionsutskottet redan i fjol ville anmärka på representationsutgifternas storlek men avstod härifrån för att i stället under hand tillstålla hr Engberg en varning. Hur reagerade man i regeringskretsar mot den lilla kraftyttring från riksdagens sida, som dessa bägge reservationsanmärkningar och särskilt då den senare inneburo?

Hr Engberg demonstrerade sin sidovördnad mot riksdagen genom att först efter debatten infinna sig i kammaren. De socialdemokratiska ledamöterna av utskottet ville i kammaren icke försvara de höga representationskostnaderna men hade å andra sidan i utskottet ej ens velat ansluta sig till den adresslösa platoniskt avfattade Björkmanska reservationen, trots att de förvisso funno de påtalade förhållandena anmärkningsvärda. Endast bondeförbundaren hr An-

dersson i Ovanmyra sökte ta hr Engbergs statssubventionerade frikostighet i försvar; när man hörde hans försök att med skämt slå bort saken, tänkte man dock genast på det gamla lantmannapartiet, vars ledare säkerligen skulle ha varit de första att brännmärka allt, som tydde på bristande sparsamhet med statsmedel. Känt är, att regeringsmedlemmar antingen direkt eller genom utskickade på ett hittills aldrig praktiserat sätt sökte pressa anmärkningarna att avstå från sin reservation; bl. a. anfördes det härvid att ett offentligt påtalande av ifrågavarande utgifter skulle väcka pinsam uppmärksamhet i utlandet, precis som om exempelvis svenska statsråds dagtraktamenten i Paris skulle intressera det franska folket. Känt är även att många regeringstrogna tidningar underlåto att i sina referat omnämna ifrågavarande anmärkningar — ett nytt belägg på pressens understundom visade motvilja mot att även i tryckfrihetens förlovade land lämna s. k. objektiv upplysning till de fullmyndiga medborgarnas eget bedömande. En händelse som ser ut som en tanke var att radions riksdagskrönikör i sin skildring av dechargedebatten fann sig föranlåten att moltiga om representationsanmärkningen, trots att han omöjligen kunde undgå att märka att behandlingen av denna samlade det ojämförligt största intresset både i och utanför andra kammaren. Han lyckades f. ö. att helt förbigå hr Lindskog, trots att exempelvis en liberal riksdagskorrespondent i sitt riksdagsbrev konstaterade att sällan »har Andra kammaren lyssnat med större uppmärksamhet» än när hr Lindskog inledde debatten angående anmärkningarna om representationskostnaderna och adjunktsutnämningen. Metoden först att söka undertrycka en anmärkning i utskottet och sedan att söka tysta ned densamma i offentligheten är en mycket tidstypisk bild av regeringsmajoritetens värdesättning av ett av riksdagens kontrollinstitut.

Kyrkornas ord till tiden. Få ting kunna tyckas vara så fruktlösa som ett ekumeniskt samarbete just nu. Oviljan mellan stater, folk och klasser stiger, rustningarna öka, och de ekonomiska systemen brottas med varandra. Borde det inte då vara både klokare och rent av ärligare, om kyrkorna inställde sina konferenser och lydde en stockholmsk tidningsmans råd: vänta med sådant, tills tiderna bli bättre.

Men de kristna kyrkorna vilja själva göra tiderna bättre. De vägra att betrakta ekumeniken som en säsong- eller konjunkturföreteelse. Sedan den kristna enhetstanken en gång fötts — eller rättare återuppväckts ur sin dröm sedan urkristendomen — är den svår att kväva. Det är tvärtom utmärkande för dess art, att den mitt under Europas kanske oroligaste sommar sedan världskriget samlar nära 800 ledande kyrkomän kring just de politiska frågorna. Ekumeniken är icke i första hand en kyrkornas defensiv- eller desperationsåtgärd utan en anfallskoalition.

De ekumeniska mötena i Oxford 12—26 juli och i Edinburgh 3—18 aug. 1937 ha tidigare av lektor Wilh. Carlgren omnämnts på denna

plats. Deras konkreta budskap ha emellertid nu fått förnyad aktualitet genom att båda konferensernas aktstycken utkommit på svenska i en volym med titeln *Oxford och Edinburgh*, med inledning av *Yngve Brilioth*, redigerad av *Nils Karlström*.

Det största intresset torde Oxfordkonferensen tilldraga sig. Där möttes Life and Work-rörelsen och avhandlade Church, Community and State (på tyska och svenska användes den trängre och delvis missvisande titeln Kyrka, folk och stat). Men slagkraften i dessa mera externa problem kan icke bli tillräcklig, om inte största möjliga samförstånd sökes i kyrkans och kristendomens grundfrågor. Därför måste Faith and Order-rörelsens arbete på enhet i lära och kyrkostyrelse bedrivas med samma energi, och därför var det välmotiverat att förlägga båda mötena så nära samman i tid och rum.

Edinburgh-konferensens rapport börjar med en översikt över de framsteg, som enhetsverket gjort under de gångna tio åren. I några fall har fullständig återförening ägt rum, t. ex. mellan olika fraktioner inom den engelska metodismen, mellan två kyrkor i Skottland och tre i Kanada samt ett stort antal i Kina. I andra fall har nattvardsgemenskap upprättats, t. ex. mellan den anglikanska kyrkan å ena sidan och de gammalkatolska samt Finlands å den andra.

Ännu viktigare för enhetstanken i stort är kanske det rent teologiska arbetet, som söker fastslå det gemensamma i de olika kyrkornas läror eller åtminstone bringa skiljaktigheterna på klara formler. Fem olika problemkomplex voro före under Edinburghmötet.

Bland dessa har en fråga särskilt intresse för oss lutheraner och svenskar: innebörden och betydelsen av Guds nåd. Ty på denna punkt skedde något av verklig kyrkohistorisk betydelse. Den sektion, som hade att förbereda denna fråga och som huvudsakligen räknade nordiska teologer såsom sina ledare, lyckades nämligen, främst tack vare svensken prof. Nygrens insats, framlägga de för lutherdomen grundläggande tankarna om innebörden av Guds nåd och dess allenahärskande betydelse för människans frälsning på ett sådant sätt, att de av konferensen igenkändes såsom allmänkristna. Vinsten av denna rapport får icke överskattas. De kyrkor, där tankarna om Guds nåd och människans rättfärdiggörelse icke spelat samma roll som i lutherdomen, komma naturligtvis inte genom detta dokument att göra dem till tyngdpunkter i sin lära. Det visar sig också redan, att t. ex. den engelska kyrkliga pressen i sina kommentarer ägnar denna fråga flyktig uppmärksamhet för att utförligare uppehålla sig vid frågorna om ämbetet. Men trots detta måste det sägas vara utomordentligt värdefullt, att den samlade icke-romerska kristenheten kunnat i frågor, som för vissa delar av densamma ha avgörande betydelse, komma fram till ett enhälligt och klart uttalande.

Samma konsensus uppnåddes väl icke i de andra sektionerna. I fråga om »Kristi kyrka och Guds ord» gick det ganska väl, ehuru man, som biskop Brilioth påpekar i inledningen, här kände tyskarnas frånvaro särskilt svår. Enhälligt fastslogs, att den Heliga Skrift har »mänsklig begränsning», och att »vetenskaplig bibelforskning» kan

göra kyrkan betydande tjänster i arbetet på att nå fram till en rätt tolkning av Skriften, under förutsättning att den icke förvägras den frihet, som den behöver för att genomföra sitt verk». Motsättningarna inom denna sektion gällde tydligen främst uppfattningen om den kyrkliga traditionens auktoritet.

Beträffande »De heligas samfund», där särskilt den grekisk-ortodoxa Maria- och helgonvördnaden vållade svårigheter, och »Ämbete och sakrament» gingo meningarna i sär. I den sistnämnda sektionen yppade sig ständigt oanade svårigheter. Bl. a. måste man från svensk sida anmäla, att dopet icke här som på andra håll är nödvändigt för tillhörighet till kyrkan. Även beträffande nattvarden, sakramentens giltighet och ämbetets karaktär rådde så skilda meningar, att de bestämde ekumeniska deklarationerna äro ganska få.

Det viktigaste beslutet i Edinburgh torde emellertid vara av organisatorisk natur. Här liksom i Oxford beslöt man nämligen uttala sig för att de båda ekumeniska huvudrörelserna i fortsättningen böra sammanknytas genom ett gemensamt organ, kallat *Kyrkornas Världsråd*, som skall bli ett officiellt organ för kyrkornas enhetsarbete och kunna samarbeta med andra kristna internationaler, t. ex. Missionsrådet, Studentvärldsförbundet, K. F. U. M. m. fl. Båda konferenserna valde representanter i en kommitté, som nu har saken omhand och som säkerligen kommer att låta den efterlängtrade planen bli verklig. Genom ett sådant Världsråd skulle utan tvivel den ekumeniska kyrkans röst till tiden höras starkare, och möjligheterna till ett vägledande ord i de timliga frågorna ökas.

Med den sidan av den ekumeniska gärningen sysslade kyrkomötet i Oxford. Och de budskap, som utgingo därifrån, äro sannerligen värda att läsas och övervägas, inte bara av alla kristna utan också av dem, som överhuvud intressera sig för tidens lyten och vilja medverka till deras avhjälpande.

»Termen 'internationell', heter det i Femte sektionens rapport om »Den allmänneliga kyrkan och staternas värld», »innebär nödvändigt ett accepterande av mänsklighetens uppdelning i skilda nationer såsom ett naturligt, om än icke slutgiltigt, tillstånd. Uttrycket 'ekumenisk' hänför sig till det sätt, på vilket kyrkans faktiska enhet kommer till uttryck i historien. Den ena beteckningen utgår från söndringens faktum, den andra från den faktiska enheten i Kristus.» Därmed är skillnaden angiven mellan kyrklig ekumenik och allt annat internationellt samarbete. Det senares utövare ha nu måst lämna pretentionen att representera »mänskligheten», och de samlas — vilket ändamål deras samvaro än har — i allmänhet just såsom engelsmän, kineser, svenskar. Kyrkornas delegater överlägga icke om en enhet eller ett samgående, som de själva finna lämpligt eller nödvändigt, utan de söka finna den enhet, som var till före dem själva. Politikerna, juristerna, konstnärerna, vetenskapsmännen söka jämka samman det särpräglade till en syntetisk enhet, de kristna leta sig genom det individuella tillbaka till den organiska enheten.

Därför har kyrkan ett ord att säga till tiden. Därför blir hennes

budskap något annat än medelvärden och kompromisser. Men bör hon då överhuvud befatta sig med världsliga ting? Bör inte kyrkan, i synnerhet i dessa vargatider, koncentrera sig på sin uppgift att frälsa själar och predika Guds ord? Härtill ges ett tvåfaldigt svar. För det första slår kyrkomötet enhälligt fast, att »kyrkan icke har tillkommit för sin egen skull utan för världens. Endast genom att bryta sin isolering och gå ut i Kristi tjänst kan hon vinna sin egen inre enhet.» Och för det andra framhålles ständigt, att Guds ord också talar om världen och dess företeelser och att Guds ord skall tillämpas i de timliga förhållanden, där vi nu stå.

De särskilda områden av mänskligt gemenskapliv, som genom Oxfordmötet ställdes i evangeliets ljus, voro folket, staten, den ekonomiska ordningen, uppfostran och det mellanstatliga samlivet. Ur många synpunkter mest givande torde den tredje sektionens rapport om den ekonomiska ordningen vara. I den inledande bestämningen av »Grundvalen för det kristna intresset för de ekonomiska frågorna» kunde en luthersk teolog möjligen önskat ett distinktare åtskiljande mellan kärlekens lag och evangeliet om Guds kärlek, men till gengäld präglas det följande kapitlet om »Den aktuella ekonomiska situationen» av den ekonomiska sakkunskap, som medverkat i denna rapport. Jag kan här bara nämna huvudlinjerna i den ingående rapporten, som bör läsas i sin helhet för att göra tillbörligt intryck. De punkter, där den kristna livsuppfattningen utmanas i nutidens ekonomiska liv, äro vinstbegärets stegring, kapitalets ojämna fördelning, ekonomisk makt utan ansvar och upplösningen av kallelsemedvetandet. På dessa och andra punkter bör kyrkan sätta in, dels med studium och undervisning, dels med omedelbar aktion. Man måste beundra den förening av måttfullhet och radikalism, allmängiltighet och konkretion, som man förmått ge detta svårskrivna aktstycke. Vi ha emellertid här ett sannskyldigt kyrkornas ord till tiden, som borde begrundas och tillämpas utan alltför mycken småskuren och själv-tillräcklig kritik.

I fråga om staten och folket gjorde ju tyskarnas frånvaro, att rapporterna fingo en enhällig antitotalitär prägel, som emellertid, åtminstone så långt vår möjlighet till objektivt bedömande sträcker sig, förefaller att vara ett sant uttryck för en ätkristen syn. De s. k. ordningarna (familjen, samhället, folket, nationen) sägas vara »av Gud själv instiftade grunder och former för mänskligt liv, utan vilka individen icke skulle kunna existera». Men samtidigt förklarar man, att särskilt staten »just genom sin makt och sitt monopol på tvångsmedel ofta blir ett instrument för det onda». Också här framlägger konferensen en rad konkreta grundsatser om kyrkans och statens skilda funktioner, kyrkans plikter mot staten, kyrkans frihet och kyrkans aktuella uppgifter.

I fråga om uppfostran slutligen söker rapporten efter en analys av läget och karakteristik av de intresserade parterna dra upp skiljelinjerna mellan kyrkans och det världsliga samhällets uppfostran och precisera den förra.

Under en ej alltför avlägsen epok i kyrkans historia ville man motivera kyrkans intresse för de världsliga frågorna genom hänvisning till att det gällde att göra världen till Guds rike. Guds vilja skulle genomtränga alla samfundsformer och ordningar. En senare tid, som lärt sig se det eskatologiska draget i kristendomen, hävdade, att Guds rike och Hans vilja först bryta in vid tidens ände, och därav frestades man ofta att lämna världen åt sitt öde. Det förefaller, som om vi nu skulle kunna se det berättigade och felaktiga hos båda åskådningarna. I Femte sektionens rapport heter det: »Ingen internationell ordning, som människor kunna uttänka, får likställas med Guds rike... Å andra sidan är det ett misstag att mena, att vårt hopp om Guds rike skulle sakna betydelse för de praktiska avgöranden, som människor måste träffa inom den nuvarande ordningens ram.»

A. V. S.

Svensk socken-självstyrelse. Svensk sockensjälvstyrelse 1686—1862, Studier särskilt med hänsyn till Linköpings stift, så lyder den fullständiga titeln på en värdefull avhandling inom den praktiska teologiens ämnessfär, vilken i slutet av fjolåret ventilerades i Lund. Författaren, kyrkoherde teol. d:r Herbert Johansson i Lommaryd, har i detta arbete framlagt ett mycket omfattande källmaterial, belysande en historisk utveckling, som till dato varit föga känd. Då arbetet har ett avsevärt allmänt intresse och i all synnerhet för på det politiska livets område sysselsatta personer har mycken nyttig kunskap att bibringa, synes det vara befogat att i denna tidskrift lämna en kortfattad relation av detsamma.

Huvudparten av avhandlingen sysslar med sockenstämman och dess utveckling genom tiderna. Sockenstämman, kyrkotinget eller kyrkostämman — alla olika namn på samma företeelse — har medeltida ursprung. Den är i själva verket en skapelse av kristendomen. Den etymologiska betydelsen av ordet socken är oviss, men starka skäl tala för, att det sammanhänger med ordet söka. Alla som »sökte» samma kyrka hörde till socknen. Och socknens stämma gällde i allra första hand kyrkan och dess underhåll. I vårt land ägde detta allmogeting alltifrån kristendomens införande en myndighet med avseende på den kyrkliga egendomsförvaltningen, som gick vida längre än den kanoniska rätten medgav. Reformations tiden med dess konfiskering av kyrkoegendom — mer än 6,000 sockenkyrko- och prästhemman indrogos till kronan — vållade emellertid ett svårt avbräck i sockenstämmans verksamhet, av det naturliga skälet, att den mångenstädes ej längre hade så mycket att förvalta.

Först mot 1500-talets slut ge bevarade dokument besked om en ny aktivitet på sockensjälvstyrelsens område, medan under de föregående årtiondena av detta sekel den s. k. sexmannanämnden, varom mera nedan, i viss mån fått ersätta stämman. Under 1600-talet befästes stämmans position alltmer och dess arbetsprogram kom efter hand att omfatta ej blott sockenkyrkans vård och underhåll utan

fattigförsörjning, ungdomens fostran, tukt och sedlighet inom församlingen m. m. En stämma i Risinge 1646 hade exempelvis att behandla frågorna om organistlön, orgelns placering, stolrum för kyrkogångshustrur, för herrgårdsfolket m. fl. och kostnader för lägerstad.

Egendomligt nog kom emellertid denna betydelsefulla institution, som redan hade århundradens hävd, att befästas i lag först genom prästerskapets privilegier av år 1650. Det torde få anses såsom synnerligen anmärkningsvärt, att just 1600-talets förra hälft, den epok, varunder det svenska adelsväldet nådde den största maktutvecklingen, icke desto mindre tillika kan uppvisa en den folkliga lokala självstyrelsens expansion. I städerna gick utvecklingen delvis i annan riktning. Ehuru i dem sockenstämmor årligen höllos, kommo oftast kyrkoherden, borgmästaren, rådmännen och kyrkans sexmän att bilda ett slags fullmäktigekorporation med större befogenheter gentemot stämman än dem som tillkommo pastor loci, kyrkvårdarna och sexmännen på landsbygden. Bevillning av skatter har dock alltid tillkommit stämman.

1686 års kyrkolag nämner endast i förbigående sockenstämman — institutionen förutsättes såsom självklar men torde å andra sidan ha utvecklats under så rika variationer, att lagstiftaren haft svårt sätta mångfalden i text. Ehuru kungliga resolutioner 1697 och 1719 stadga plikt för alla sockenmäns närvaro vid stämman och böter för tredskande, är det först genom § 23 i prästerskapets privilegier år 1723 stämman får en fastare organisation. Denna paragraf utgör den dåtida kommunallagen och blev för landsbygden normgivande ett århundrade framåt, medan förhållandena i städerna utvecklats under mer varierande former. I detta embryo till kommunallag, som förutsätter tvenne årliga stämmor och stadgar om sättet för deras kungörande, kunna församlingens ledamöter väcka förslag och kräva en stämmas sammankallande, dock först efter sockenadelns hörande angående den lämpliga tidpunkten. Inom parentes må här nämnas, att detta synes vara den enda koncession, som i detta hänseende medgivits åt sockenherrskapen. Med talrika exempel uppvisar författaren, att stämman gentemot dem alltid bevarat en oförkränkt självständighet och att samarbetet å stämman mellan adel och allmoge alltid varit det bästa. Så har ock intresset för stämmans uppgifter varit stort å ömse håll.

Medan den svenska lagstiftningen under 1700-talets lopp skjuter skott i olika riktningar, lämnas sockenstämman i fred, men dess ställning befästes därigenom, att de förda protokollen få juridiskt bindande karaktär och länsstyrelserna åläggas tillse beslutens fullföljande. Mycket betydelsefullt för stämman är ett kungligt brev 1759, vari majoritetsprincipen vid besluts fattande erkännes. Förut hade besluten varit grundade på allas överenskommelse, ett förhållande, som mångenstädes lagt svåra hinder i vägen för stämmans arbete. En eller ett par personer, som ej varit närvarande vid en stämma eller bestredo flertalets önskan, kunde utan vidare omintetgöra vik-

tiga förslag. Stämmoprotokollen vittna ock ständigt om pastors omsorg att få fattade beslut protokollfästa såsom enhälliga. I själva verket är det högst remarkabelt och vittnar mäktigt om den svenska allmogens förmåga av självstyrelse, att så mycket under århundradenas lopp verkligen åstadkommits, då beslutsmässigheten varit så vanskelig. Det vittnar om ansvarskännande för det allmänna hos sockenfolket men ock om takt, klokhet och skicklighet hos stämmornas ledare.

»Men som i Lagen ingenstädes finnes utsatt, när dessa Sockenstämмо-Beslut vunnit laga kraft, således ingen fatalietid, då de ej kunna ändras, icke heller det forum, där den missnöjde kan och bör andraga sina besvär deremot», så hände ofta nog, att vad församlingen ena gången beslutat en annan gång ändrades, vilket påtalas i prästeståndets riksdagsprotokoll 1809, varur här citerats. Väckt motion föranledde tillsättandet av en kommitté, vilkens arbete resulterade i 1817 års förordning om sockenstämmor och kyrkoråd. Denna förordning ger onekligen stämman en större stadga men också mindre frihet i förhållande till högre myndigheter, i synnerhet länsstyrelserna. Mest betydelsefull blev den följden av den nya förordningen, att hemmanstalet skulle utgöra grunden för talan och rösträtt vid stämman. Tidigare hade både torpare och arrendatorer liksom ock kvinnor haft lika bestämmanderätt med andra. Detta var säkerligen en olycklig utveckling i sockenstämmans historia, ehuru ekonomiska förhållanden kunde motivera densamma.

En betydande brist i 1817 års stämmoförordning var emellertid, att städerna däri ej inbegripits. Nya reformförslag och i synnerhet en opropotionerlig ökning av sockenstämmans uppgifter ledde så omsider till 1862 års lagstiftning, varigenom kyrkostämman och kommunalstämman blevo den gamla sockenstämmans arvtagare.

Den föreliggande avhandlingen belyser med talrika exempel den folkliga lokala självstyrelsens betydelse såväl för det religiösa livet som för det kulturella överhuvud. Stämman har haft eller tagit sig en vittgående befogenhet att ställa och ordna i hem och samhälle. Patriarkaliska former av varning och övertalning gentemot äktenkaplig söndring, fylleri och varjehanda vanart ha omväxlat med mera exekutiva åtgärder i form av ådömda straff och böter. De framdragna stämmoprotokollen giva ej sällan synnerligen drastiska interiörer från församlinglivet i flydda tider. Det brast stundom i fråga om disciplinen vid gudstjänsterna. Det kunde hända, att en del ungdomar under gudstjänsttid bedrev ofog, kortspel och annat, i sockenstugan. Sådant beivras vid stämmorna. En annan gång måste pastor beklaga »en diefla sed at af vidskepelse» springa hals över huvud ur kyrkan på juldagen. Den som kom först hem, skulle ju först få årsgrödan under tak. En annan gång fastslår protokollet, att »ibland the goda och lydiga fåren finnas här en hop arga bestar, hvilka man af Kongl. kyrkiolagen måste legga ... betzel uti Munnen och således tvinga them till theras egen Salighets befrämjande». För de fattigas underhåll har kyrkoherden fått nedlägga mycket ar-

bete, men, säger författaren, »sällan erhållit så hjärtligt bifall som när prosten i Allhelgona församling den ^{15/7} 1787 grep tillfället i flykten och 'proponerade' en kappe extra fattigsäd pr viss enhet detta år 'til glädje betygelse af den i dag första gången kundgjorda och i nåder förunta brännvinsfriheten, som allmänt bewilljades'».

Sockenstämman, synnerligast på landsbygden, har i största utsträckning varit både en beslutande och förvaltande myndighet. Den har dock utsett förtroendemän för vissa uppgifters fullgörande. Kyrkovärdarna hade förvaltningen av kyrkans kassa och vinsädsmedel om hand och sexmännen uppsikten vid gudstjänsterna och kontrollen över deltagandet i katekesförhören. Det ålåg jämväl sexmännen att indriva böter för skolkning från dess förhör och att med hjälp av fjärdingsmännen, om så behövdes, befordra förvillade och vanartiga till stocken. I äldre tider hade sexmännen haft en betydelsefull och hedrad ställning inom församlingen, men från mitten av sjuttonhundratalet förlorar sysslan i anseende, och det blir allt besvärligare att få den besatt. Detta förhållande torde dels sammanhånga med tjänstens polisuppgifter, som varken voro angenäma eller ansågos särskilt hedrande, dels med den omständigheten, att stämman under sjuttonhundratalet ju längre dess mer förelades rent ekonomiska uppgifter, som ställde större krav på kunskaper än sexmännen i allmänhet kunde uppvisa. Säkerligen har ock med den stigande upplysningen den rigorösa kyrkotukten alltmer råkat i misskredit, möjligen ock blivit mindre av behovet påkallad. Kungl. förordningen den 26 febr. 1817 om sockenstämmor m. m. stadgade inrättandet av kyrkoråd såväl i stads- som landsförsamlingar. Dessa kyrkoråd skulle tydligen ersätta sexmannanämnderna vad angår biträde åt pastor vid religionens och sedernas vård. Men ej heller kyrkorådets betydelse blev stor och stämmans befogenheter ha de ej inkräktat. Någon fullmäktigekorporation vid sidan av denna ha de ingenstädes bildat.

Vid tolkningen av den svenska sockensjälvstyrelsens utveckling har författaren gjort vissa paralleller med förhållandena i England, Norge och Danmark. De största likheterna med läget i vårt land framträda i England. Detta är särskilt fallet under 1600- och 1700-talen, medan det senaste århundradet företer stora olikheter. Den engelska fattigvårdslagstiftningen 1834 blev grundskottet mot den lokala sockensjälvstyrelsen i detta land. »Tack vare den i stort sett enhetliga form den svenska sockensjälvstyrelsen ägde och den arbetsduglighet sockenstämman sedan uråldriga tider trots allt besatt, behövde detta organ ej bliva överväldigat av den tilltagande arbetsbördan utan kunde på ett verksamt sätt intill 1862 fortfara att behandla *alla* socknens angelägenheter. Denna sockenstämmas bevarade livsduglighet och arbetskapacitet har möjliggjort ett fortsatt byggande efter 1862 på den gamla grunden för sockensjälvstyrelse, så att vi i Sverige ännu ej nödgas peka på en tid, från vilken en ny lokalsjälvstyrelse muras upp utan historiskt och organiskt sammanhang med föregående tidens.»

Med detta citat från författaren vill jag sluta denna framställning,

Dagens frågor

som huvudsakligen haft till syfte att giva en orientering i det rikhaltiga historiska materialet. Frågan är, om ej kyrko- och kommunalstämmorna, den gamla sockenstämmans arvtagare, i våra dagar i sin tur äro mogna för en ny tingens ordning. Utvecklingen tenderar mot deras ersättande med fullmäktigeinstitutioner. Själv är jag böjd för en skärpt lagstiftning i denna riktning, alldenstund stämmorna lätt kunna göras till skådeplatser för maktpolitik. Men denna fråga torde böra belysas i ett annat sammanhang.

Erik Petzäll.